

УДК 159.928:378.015.311:61

Р. В. СЛУХЕНСЬКА

кандидат педагогічних наук

Т. В. ПАСЬКО

старший викладач

ВДНЗ України “Буковинський державний медичний університет”, м. Чернівці

ДУХОВНО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ

У статті висвітлено погляди на проблему формування професійного клінічного і творчого мислення у педагогічній та психологічній думці; визначено особливості творчого та клінічного мислення; теоретично обґрунтовано характеристики професійного мислення; здійснено спробу окреслити шляхи оптимізації процесу розвитку професійного клінічного мислення майбутнього лікаря в контексті формування його духовно-творчого потенціалу під час навчання у ВДНЗ України.

Ключові слова: *духовно-творчий потенціал, клінічне мислення, майбутній лікар, мисленнєві дії та операції, професійна діяльність, професійне мислення, професійна освіта, розвиток, творче мислення, формування.*

Висококваліфікований лікар є професійним фахівцем з духовно-творчою індивідуальністю, з високим рівнем професійної культури та комунікативності. Лікар – це особистість із творчим стилем фахової діяльності та творчим клінічним мисленням. Саме на нього очікує сьогодні суспільство, що посилює вимоги до професійної підготовки медичних працівників і підкреслює актуальність порушеної у статті проблеми.

Мета статті – розкрити підходи до розуміння творчого мислення у педагогічній та психологічній думці, окреслити шляхи оптимізації процесу розвитку професійного клінічного мислення майбутнього лікаря в контексті формування його духовно-творчого потенціалу під час навчання у ВДНЗ.

Питанням творчості, творчої активності та професійно-творчого саморозвитку студентів присвятили наукові дослідження В. Андрєєв, Д. Богоявленська, М. Блох, А. Деркач, В. Зазикін, І. Зайцева, Г. Костюк, П. Кравчук, О. Леонтєв, О. Лук, Л. Макарова, Л. Мільто, В. Мухіна, А. Петровський, О. Пехота, Я. Пономарьов, О. Тихомиров, Ю. Фокін та ін.

Особливості професійної підготовки лікарів вивчали В. Андронов, О. Білібін, Ю. Віленський, І. Вітенко, О. Грандо, В. Дуброва, В. Менделевич, О. Орлова, Ю. Остраус, Л. Пиріг, Ф. Портнов, М. Тимофієва, О. Уваркіна, Е. Чугунова та ін.

Формування творчого мислення лікаря пов’язане з поняттями “творчість”, “клінічне мислення”, “професійне мислення”, “практичне мислення”, “духовно-творча особистість майбутнього лікаря”.

У сучасних умовах професійна діяльність потребує від фахівців розвиненого професійного мислення – так би мовити, спеціалізованої творчо-

сті. Професійна творчість – це відшукування нових способів вирішення фахових завдань, аналіз професійних ситуацій, прийняття рішень. Результатами її може бути нове розуміння предмета праці (нові ідеї, закони, концепції, принципи), якісний підхід до реалізації професійних дій (нові моделі, технології, правила), отримання результатів фахової діяльності тощо.

Професійне мислення – це мисленнєва діяльність, що спрямована на розв’язання фахових завдань у певній предметній галузі, від своєрідності яких залежить його специфіка.

Мислення – це “система процесів, що відображають об’єкти в їх закономірних зв’язках і відношеннях, в їх розумінні, прогнозуванні й прийнятті рішень, це процес узагальненого опосередкованого відображення й пізнання явищ дійсності в їх суттєвих ознаках і взаємозв’язках – від конкретних образів до понять, позначеним словом [2, с. 62]. На думку О. Тихомирова, мислення – це “процес, пізнавальна діяльність, продукти якої характеризуються узагальненим, опосередкованим відображенням дійсності” [12, с. 16].

Психологи виробили й “парну” класифікацію типів мислення: теоретичне (наукове) і практичне; інтуїтивне й аналітичне (логічне); реалістичне й артистичне (бажане); продуктивне й репродуктивне. За твердженням О. Бандурки, мислення варто диференціювати на такі види: образно-дієве (спирається на безпосереднє сприймання предмета), наочно-образне (спирається на уявлення й образи), словесно-логічне (спирається на логічні операції з поняттями) [2, с. 64].

У структурі мисленнєвої діяльності науковці визначають різні компоненти. Так, наприклад, на думку Г. Костюка, варто вирізняти три складники мисленнєвої діяльності: змістовий (знання, які людина отримує через органи чуття та логічним шляхом, становлять змістовий компонент її мислення, збагачення якого не може відбутися без розуміння); функціонально-операційний (у взаємодії суб’єкта з дійсністю мислення виникає і формується безперервний процес аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизації); цілемотиваційний (потреби, інтереси, почуття виконують спонукальну роль відносно мислення) [5].

На особливу увагу заслуговує творче й критичне мислення, аналіз якого у свій час здійснили американські психологи Г. Ліндсей, К. Халл, Р. Томпсон. “Творче мислення спрямоване на створення нових ідей, – стверджував Р. Томпсон, – а критичне виявляє їхні недоліки й ефекти” [8, с. 149–152].

Основними ознаками творчого мислення, на думку російського дослідника Ю. Фокіна, є: 1) отримання нового результату та продукту; 2) новизна та отримання відомого продукту; 3) неможливість отримання нового продукту; 4) розв’язання логічного завдання та його рішення; 5) самостійне бачення сформульованої проблеми; 6) наявність яскраво вираженого емоційного переживання та момент знаходження рішення [13, с. 90].

На думку Г. Балла, А. Коваленка, В. Моляко, головним методом отримання даних про творче мислення є процес розв'язання творчого завдання, котрий можна розглядати як модель творчої діяльності. С. Сисоєва вважає, що розвиток творчого мислення студентів, ефективне використання навчального часу занять, підвищення рівня знань і вмінь, оволодіння основним арсеналом дослідницької роботи, отримання студентом результатів у самостійній діяльності, набуття ним власного досвіду, професійних навичок є основними складовими розвитку творчого потенціалу особистості [10].

У психології прийнято розрізняти теоретичне й практичне мислення (останнє є предметом нашого дослідження), або теоретичний і практичний інтелект. Досліджуючи теоретичне та практичне мислення, С. Рубінштейн [9] і Б. Теплов [11] у своїх наукових працях виділили суттєві особливості практичного мислення: зв'язок із дійсністю, з безпосереднім практичним перетворенням дійсності; часові обмеження в проходженні мисленнєвих операцій. Специфіка практичного мислення передбачає включення до структури завдань образно-чуттєвих компонентів, які виконують численні функції в динаміці та розвитку мислення, інтуїції та визначають "ключові" компоненти виробничої ситуації.

На думку М. Теплової, різниця між теоретичним і практичним видами мислення полягає в тому, що "вони по-різному пов'язані з практикою... Робота практичного мислення переважно спрямована на розв'язання часткових конкретних завдань..., тоді як робота теоретичного мислення спрямована переважно на пошук загальних закономірностей" [11, с. 147].

Дослідниця Л. Засєкіна [4] наголошує на таких характеристиках професійного мислення:

- професійне мислення проявляється в різноманітних видах практичної діяльності й спрямоване на розв'язання специфічних задач за певних умов;
- об'єктом пізнання професійного мислення є складна, багатоелементна система, до якої належить і сам суб'єкт мислення;
- мета мислення фахівця-практика – досягнення конкретних результатів у складних умовах. Саме тому вивчення об'єкта опосередковується цілями практичної реалізації;
- професійному мисленню властиві цілемотиваційний, змістовий, функціонально-операційний аспекти;
- професійному мисленню властива якісна своєрідність (спрямованість на реалізацію, оригінальність, гнучкість, оперативність, евристичність).

Клінічне мислення є творчим процесом, реалізованим у межах конкретної професійної діяльності. Таке мислення називають рефлексивним клінічним мисленням. Саме на його розвиток необхідно спрямовувати основні психолого-педагогічні та дидактичні зусилля [1].

На думку О. Кузьміна, Л. Крупенькіної, Л. Пшеничних, основною сферою розвитку клінічного мислення студентів є робота "біля ліжка хворого". Її розвивальні можливості полягають у клініко-змістовній спрямо-

ваності, сутність якої – в проектуванні знань для предметного аналізу клінічної інформації, що пов'язано з умінням оцінювати її як повну або неповну, адекватну реальній ситуації здоров'я пацієнта або неадекватну, логічно завершену, що суперечить логіці розвитку хвороби, прогнозовану або непрогнозовану [6].

Ще однією особливістю клінічного мислення, на думку М. Аношкіна [1], є постійна рефлексія або корекція свого розумового процесу в міру вирішення професійних завдань.

Формування клінічного (творчого) мислення вимагає спеціальної системи методичного забезпечення, яка передбачає поетапне взаємопроникнення і взаємодія педагогічних цілей, засобів і способів розвивального впливу на особистість студента на рівні їх методичної і технологічної організації.

Нам імпонує думка дослідниці, І. Борискової про те, що формування професійного клінічного мислення майбутнього лікаря повинна відбуватися на основі теоретичного типу мислення, оскільки воно буде одночасно і творчим, і діалектичним. Тільки таке мислення дає змогу сучасному фахівцеві не просто працювати, а створювати умови для творчої діяльності [3].

Якість формування клінічного мислення майбутнього лікаря може бути вирішена за допомогою інноваційних освітніх технологій, що передбачають використання прийомів формування творчого, системного мислення, покликаних не тільки відтворювати отримані знання, а й вирішувати нестандартні завдання. Вирішення цієї проблеми передбачає не лише педагогічні, але й організаційно-методичні способи вдосконалення медичного забезпечення. У зв'язку з цим у клінічній медицині необхідно розробляти і впроваджувати системні методи поліпшення формування клінічного мислення не лише на етапах навчання, але і в процесі практичної професійної діяльності [7].

Отже, результати пізнавальної діяльності студентів найбільше залежать від рівня творчого мислення, яке поєднується з гнучкістю, з умінням застосовувати різноманітні способи вирішення проблеми, з інтелектуальною допитливістю, наполегливістю, самостійністю, прагненням до пошуку й відкриття нового, здатністю до узагальнень. Майбутні лікарі під час навчального процесу можуть набувати досвіду професійної діяльності та творчого пошуку шляхів розв'язання проблеми

Отже, процес розвитку професійного клінічного і творчого мислення майбутнього лікаря відбувається під впливом стимулювальних факторів, а саме: створення сприятливого навчального середовища, максимально наближеного до професійного, духовної взаємодії викладачів і студентів, творчої атмосфери, заохочення творчого підходу до вирішення проблем та нових ідей і думок, створення ситуацій для полеміки, дискусій, професійного творчого діалогу. Сьогодні, в умовах гострої професійної конкуренції, висувуються нові вимоги до особистості лікаря й до надання медичних послуг, що актуалізує потребу в розвитку духовно-творчого потенціалу май-

бутніх лікарів у процесі професійної підготовки, визначення факторів, що впливають на цей процес. Тому надзвичайно важливо навчити майбутнього лікаря творчо мислити, аналізувати, прогнозувати, дискутувати, чітко висловлювати й доводити свої думки, шукати найоптимальніші шляхи вирішення проблеми.

Список використаної літератури

1. Аношкин Н. К. Психолого-педагогические основы формирования рефлексивного клинического мышления : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Москва, 2001. 29 с.
2. Бандурка А. М., Тюрина В. А., Федоренко Е. И. Основы психологии и педагогики : учеб. пособ. Ростов-на-Дону, 2009. 250 с.
3. Борискова И. В. Формирование клинического мышления у студентов медицинского колледжа на основе их учебно-исследовательской деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Краснодар, 2006. URL: <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-08/dissertaciya>.
4. Засекіна Л. В. Особливості формування професійно-творчого мислення майбутнього фахівця іноземної мови : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Луцьк, 2000. – 200 с.
5. Костюк Г. С. Учебно-воспитательный процесс и психическое развитие личности. Москва, 1998. – 600 с.
6. Кузьминов О. М., Пшеничных Л. А., Крупенькина Л. А. Формирование клинического мышления и современные информационные технологии в образовании : монография. Белгород, 2012. 110 с.
7. Линдсей Г., Халл К., Томпсон Р. Творческое и критическое мышление. *Хрестоматия по общей психологии: Психология мышления*. 1981. С. 149–152.
8. Манхейм К. Диагноз нашего времени. Москва, 1994. 700 с.
9. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования. Москва, 1958. 147 с.
10. Сисоєва С. О. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти / за ред. І. А. Зязюна. *Неперервна професійна освіта: Проблеми, пошуки, перспективи*. Київ, 2000. 636 с.
11. Теплов Б. М. Избранные труды : в 2 т. Москва, 1985. Т. 1. 328 с.
12. Тихомиров О. К. Психология мышления. Москва, 2002. 288 с.
13. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: методология, цели и содержание, творчество : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. Москва, 2002. 224 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2017

Слухенская Р. В., Пасько Т. В. Духовно-творческий потенциал будущего врача и развитие профессионального клинического мышления

В статье раскрыты взгляды на проблему формирования профессионального клинического и творческого мышления в педагогической и психологической мысли; определены особенности творческого клинического мышления; выяснены характеристики профессионального мышления; предпринята попытка наметить пути оптимизации процесса развития профессионального клинического мышления будущего врача в контексте формирования его духовно-творческого потенциала во время обучения в ВМУЗ.

Ключевые слова: *духовно-творческий потенциал, клиническое мышление, будущий врач, мыслительные действия и операции, профессиональная деятельность, профессиональное мышление, профессиональное образование, развитие, творческое мышление, формирование.*

Slukhenska R., Pasko T. The Pedagogical Basis for the Development of Professional Clinical Thinking of the Future Doctor in the Formation of Their Spiritual and Creative Potential

The article highlights scientific approaches to understanding the phenomenon of thinking; revealed views on the problem of formation of professional clinical and creative thinking in pedagogical and psychological thought; determined the clinical characteristics of creative thinking; clarified the characteristics of professional thinking; attempt to identify ways to optimize the process of professional development of clinical thinking of the future doctor in the context of the formation of his spiritual and creative potential while studying in higher medical educational institution.

The purpose of the article is to reveal the approaches to the understanding of creative thinking in pedagogical and psychological thought, to outline ways to optimize the process of development of professional clinical thinking of a future doctor in the context of forming spiritual and creative potential during his studies at higher education institution.

The process of development of professional clinical and creative thinking of the future doctor is done by means of stimulating factors, namely: creation of a favorable educational environment, as close as possible to the professional, spiritual interaction of teachers and students, creative atmosphere, encouragement of creative approach to solving problems and new ideas and ideas, creation situations for controversy, discussions, professional creative dialogue. Nowadays, in the conditions of acute professional competition, new requirements for the personality of the doctor and the provision of medical services are put forward, which actualizes the need for the development of the creative and spiritual potential of future doctors in the process of professional training, identification of factors influencing this process. Therefore, it is extremely important to teach the future physician to think, analyze, predict, discuss, clearly express and articulate their views, and look for the most optimal ways to solve the problem.

Key words: *spiritual and creative potential, clinical reasoning, future doctor, mental actions and operations, professional activities, professional thinking, professional education, development, creative thinking, formation.*